

СТАНОВИЩЕ

537 / 5. III 2016г.

за дисертационния труд на редовния докторант към Секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време” в Института за исторически изследвания-БАН СИМОНА ВИКТОРОВА САМУИЛОВА на тема „ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ОБМЕННИ ПРОГРАМИ В ПУБЛИЧНАТА ДИПЛОМАЦИЯ НА САЩ КЪМ ФРГ И НРБ (1969-1975 Г.): ЦЕЛИ И РЕЗУЛТАТИ”;

научен ръководител проф. дин Витка Тошкова

Симона В. Самуилова е зачислена като докторант по държавна поръчка в ИИИ-БАН на 1 февруари 2012 г. (Секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време”) и отчислена с право на защита на 1 февруари 2015 г. В биографичните данни за докторанта ще отбележа най-същественото: Родена е на 8 февруари 1982 г. През 2000 г. завършва Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин Философ” с изучаване на латински, старогръцки, старобългарски и немски език; 2000-2004 става бакалавър по Археология с професионална квалификация историк-археолог към ИФ на СУ; 2004-2005 получава магистърска степен по археология в ИФ на СУ, а през 2006-2007 – става (след семестриално обучение) магистър по „Френска филология – франкофонски изследвания и европейски проекти” във Факултета по класически и нови филологии към СУ. По време на докторантурата участва в проекта „България – извори и документи” и в организирани научни конференции; публикувала е общо четири статии в ИПр, ВНР, Научни трудове, т. V (Кърджали) и в Educational Alternatives, Vol. 12, 2014, свързани с темата на дисертацията. (Текстовете на статиите са приложени в документацията към дисертационния труд). Преизпълнила е изискването за оценка по въведената кредитна система, като от задължителните 259 кредита С. Самуилова е събрала 354; заедно с това е отличена и за най-добро научно съобщение на докторант, изнесено на конференция през 2014 година.

Представената за защита дисертация (292 с.), обсъдена и препоръчана за откриване процедура за защита на 10 май 2016 г., е изследвана, изградено върху проучването на подбрани документални колекции от ДА на МВНР (АМВНР) за периода 1947-1989 (без засекретените описи от 1963-1969 г.), ЦДА: съответно е ползван включеният документален масив на бившия ЦПА на БКП (ф. 1-Б) и съхраняваните там документи за дейността на различни български институции, свързани с обменната образователна и научна дейност между НРБ и САЩ: ф. 363 (Комитет за приятелство и културни връзки с чужбина, 1950-74) ф. 468 (Министерство на просветата и културата, 1957-1963), ф. 405 (Комитет за изкуство и култура, 1986-90), НА на БАН (ф. 1, оп 26 – 1962-73), АМВР, предаден за съхранение и ползване в Архива на

получилата популярност като Комисия по досиетата – АКРДОПБГДСРСБНА (ф. 20, 22, 38) и публикувани документи на FRUS, DS Bulletin, Congressional, Records и др. Широко използвани са дигитализираните колекции с документи от Държавния департамент, Конгреса на САЩ, обменните образователни програми на IREX, Фондация „Форд“, публикации в специализирани списания ... (в библиографията са посочени общо 17 интернет адреса).

Твърде богата е и библиографията, която е проучила С. Самуилова: повече от 25 български автори и над 150 чужди – американски, английски, немски, руски. В окончателния (допълнен и редактиран) текст на дисертацията след обсъждането в Секцията са включени 8 приложения на документи, илюстриращи съдържанието на част от принципите, върху които се изгражда „Програмата за взаимен образователен и културен обмен“. Тя е представена в Закона „Фулбрайт-Хейс“ от 1961 г., продължение на Закона „Фулбрайт“ от 1946 г., учредяващ програма за образователен обмен, както и различни въпроси, свързани с организацията и резултатите от културното, образователно и научно общуване между НРБ и САЩ. Ще подчертая, че старателният подбор на литературата и изворите по темата, който е направила С. Самуилова (след трудоемкото издирване на авторите и запознаване с описите на отделните архиви) е първото значително постижение, заслужаващо да получи признанието на специалистите.

Трудът на С. Самуилова съдържа достатъчно приноси, удовлетворяващи изискването за получаване на образователната и научна степен „доктор“, които тя доказва чрез добре обмислената структура на дисертацията, изяснявайки (често в детайли) историята на публичната дипломатия, възприета от отговорните за външната политика институции на САЩ. Ще привлека вниманието на читателя към фиксираните в заглавието на доктората хронологически граници. Споделям аргументите, дадени в увода и не възразих да бъде разширен периодът (без промяна в темата), за да се разкрие историята на американско-българските контакти в областта на образованието и културата и се анализират намеренията за „културен трансфер“, създали условия за утвърждаване на американското влияние и на Балканите не само през XIX и първата половина на XX век, но и след 1975 г. Ето защо не бих пропуснала да изтъкна изобилието на научна информация, която предлагат уводът, обобщаващата първа част заедно с параграф 1 на втора глава, анализиращи формирането на принципите и практическото им приложение в политиката на Държавния департамент за „пропагандата на американските ценности“ и реализацията на „културния трансфер“ в Европа преди и след Втората световна война. В изследването са дадени необходимите обяснения на мотивите, обстоятелствата и са посочени личностите (с различен статус в административната йерархия – президент, държавен секретар, негови

помощници, конгресмени, експерти, включително от ЦРУ), тласнали развитието на „публичната дипломация“. В историческия анализ са разгледани причините за появата на „Закона за информационен и образователен обмен“ от януари 1948 г., изключващ страните от съветската зона на влияние. Добре обоснована е и иницирираната „кампания на истината“ с изтъкване преимуществата за САЩ, защитена в Конгреса от президента Х. Труман (април 1951 г.), в отговор на съветските пропагандни успехи. Тенденцията за осигуряване европейски терен на „публичната дипломация“ С. Самуилова разкрива и в политиката на Д. Айзенхауер, който изоставя доктрината за „незабавно освобождаване на поробените нации“; заменена е през лятото на 1953 г. с разширено прилагане на културния и образователния обмен (проект „Солариум“). Отражена е и дейността на Съвета за национална сигурност (СНС) от 1956 г., чиято стратегия вече е насочена към определени специалисти и поощряване на „националистическите чувства“ в отделните източноевропейски държави, както и засилване „желанието за по-голяма индивидуална свобода“.

В дисертацията акцентът разбираемо е поставен върху мероприятията на Вашингтон след Втората световна война чрез прилагането на образователни програми (разгледани са най-ефективните), като „Фондация Форд“, „Програма Фулбрайт“, „ЮСИА“, „МУУК“, „АЙРЕКС“. Значително място е отделено и на процеса на „американизация“, осъществяван методично в страни от Западна Европа (с добре обмислени нови програми, олицетворяващи „меката сила“ на САЩ) като Великобритания, Франция, Австрия, Холандия. Показани са специфичните подходи към споменатите държави, отчитащи състоянието на отношенията с тях.

Като „специален случай“ в културната „американизация“ е представена ФРГ, западният пример в по-подробния анализ на механизмите за осигуряване трайни преимущества за САЩ в следвоенното възстановяване на победения противник. В детайли са анализирани различните американски програми за привличането на специализанти и от двете страни, организирането на възстановителни културни центрове, на образователен обмен по различни програми, на „превъзпитанието“ с изискваната от победителите „денацификация“, но вече ориентирано към борбата с „комунизма“. Перспективен се оказва и „лидерският обмен“ за оказване политическо влияние върху определени кръгове в западногерманското общество. Разширен с анализа за прилагането на „Програмата Фулбрайт“, на проектите за стимулиране на „американските изследвания“ в немските университети, за увеличаване на проамериканските настроения след посещения в САЩ, С. Самуилова отбелязва и настъпилите неблагоприятия в немското обществено мнение към Америка през 60-те години. Провокирани са предимно от расовите

конфликти в страната. Но негативните нагласи не изместват изцяло позитивното отношение към американския начин на живот. Констатацията е направена по използваните изследвания на немски и американски автори.

Научният подход, приложен при анализа на американския „културния трансфер“ в НРБ и „Източния блок“, се характеризира с използваните документални колекции, свързани с образователните програми на САЩ в нашата страна и региона. Трансформиращата се българска политика след дипломатическите неблагоприятности от февруари 1950 г., разкриват предпочитанията на двете държави за образователен и научен обмен, предизвикан от възстановения дипломатически диалог през март 1959 г. В дисертацията са изследвани историческите предпоставки, определили политическото бъдеще на България като „най-верен съюзник“ на СССР. Тази обвързаност и опитите на САЩ да възстановят довоенното си приятелство с българските почитатели на Америка създават поводи за обречена надпревара в печеленето на симпатизанти. В дисертацията са изследвани инициативите за сътрудничество в областта на културата, образованието и науката както между СССР и САЩ, така и на България с двете велики държави. Тази част съдържа безспорни научни приноси, като отново се прави анализ на онези политически процеси, които „формират насоките на американската публична дипломация“. Не бих пропуснала да подчертая, че особено в този раздел миналото на българо-американските отношения е показано с най-съществените епизоди от тяхната история. За годините след Втората световна война авторката разширява информацията с данни за културния и образователен обмен на САЩ и СССР, не само между тях, но и със страните от Източна Европа. Така е създаден необходимият фон за сравнение на американските и съветски замисли и тяхната реализация в състезанието за влияние в региона.

В изпълнение на изискванията ще добавя, че авторефератът и списъкът с приносите отразяват коректно съдържанието на дисертацията. Приложени са и задължителните за защитата четири статии по дисертационната тема, публикувани в научната периодика.

Разработен с много подробности и добре аргументирани анализи, дисертационният труд заслужава да бъде публикуван, което препоръчвам без колебание.

В заключение ще предложа на членовете на уважаемото Научно жури да гласуват с „ДА“ за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“ на СИМОНА ВИКТОРОВА САМУИЛОВА, докторант в Института за исторически изследвания-БАН.

5 юли 2016 г.

Научен ръководител:
(В. Тошкова)

